Самур

№ 5(350) 2021-йисан 25-июнь

1992-йисан январдилай акъатзава

ЦIийивилер

www.samurpress.net

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” 100 ЙИС Я

Чи халкьдин уьмуьрда зурба вакъиа кьиле физва. Дагъустандин гьукуматдин лезги газетдин 100 йис тамам жезва. Им руьгь кутадай чIехи тарих я! 100 йис я «Лезги газетди» чи чIал, меденият, тарих хуьн патал женг чIугваз, кьегьалвилелди халкьдиз къуллугъ ийиз. «Лезги газет» лезги халкьдин мез, рикI, мефтI я.

Дагъустандин, гьакIни Азербайжандин лезгийриз, абурун ацукьун-къарагъунриз, яратмишунриз талукь макъалаяр чапзавай «Лезги газет» арадай сергьятар чIугунвай чи халкьдин руьгьдин муькъвез элкъвенва. Ада чи республикадин къелемэгьлийриз, жегьил шаирриз къайгъу къалуруни, абурун эсерар Дагъустандин кIелдайбурув агакьаруни рикIяй шадарзава чун. И къайгъударвал чна – «Самур» газетдин кIвалахдаррини гьисс ийизва.

«Лезги газет» чун паталди мектеб я. «Самур» газет акъудиз эгечIай сифте йикъара чун «Лезги газетдин» редакциядиз атанай. Кьилин редактор, тIвар-ван авай журналист Агъариза Саидов кьиле аваз коллективди чаз хийирлу меслятар ганай. Сифте яз чи газетдиз Дагъустандин кIелдайбурухъ галаз алакъаяр арадал гъун патал рехь къалурнай. Чи алакъаяр къвердавай вилик фена. Алай вахтунда «Самур» газетдин редакцияди гьар йисуз анжах Дагъустандин кIелдайбурулай вишералди электрондин чарар къачузва.

Чи журналистрини «Лезги газетдикай», адан тарихдикай, Дагъустанда кьиле физвай вакъиайрикай, тIвар-ван авай

къелемэгьлийрикай «Самурдин» чинриз макъалаяр акъудзава. Гьа икI, шумуд йисар я чна къуьн-къуьне туна санал гьакъисагъвилелди кIвалахиз.

Куь юбилейдилай къулухъ чиди алукьзава. Виликай къвезмай йисан январдиз «Самур» газетдин 30 йис жезва. Чна газетдин юбилей гурлудаказ кьейд ийида ва чи мярекатдиз квезни эверда.

Алай вахтунда «Лезги газетдин» кьиле алакьунар авай жегьил журналист Мегьамед Ибрагьимов акъвазнава. Адан регьбервилик квaз куь коллективди газет генани метлеблуди ийиз алахъзава. Газет халкьдиз кIанарун патал эхиримжи йисара редакцияди кьиле тухузвай мярекатар, кардик кутазвай цIийивилер рикI ахъайдайбур я. Са гафни авачиз, информация чукIурунин йигинвал артух хьанвай, интернет кардик квай алай девирда газет акъудун, ам кIанарун са акьван регьят кар туш. Гьавиляй журналистрин вилик рекьяй чпин кIвалах хъсанарунин, цIийивилер тунин, жавабдарвал артухарунин везифаяр акъвазнава. Чалай кIелдайбур жувахъ ялиз, абуруз кIани макъалаяр кхьиз алакьна кIанзава. Гьам «Лезги газетдин», гьамни «Самурдин» журналистри и кар кьиле тухун, халкьдихъ галаз санал кам какьуна аваз вилик фин патал чIехи алахъунар ийизва.

Гьуьрметлу «Лезги газетдин» коллектив! Куьне чи кьилин газетдин тарих халкьдихъ галаз санал кхьена. Гьавиляй халкьдини вичин рикI алай чIалан гьумбет хвена. Халькьдик умуд кутурди симинилай фида, лугьуда бубайри. Халкь «Лезги газетдин» далудихъ хьана лугьуз ам шегьердиз акъатна. Дамах кутадай, руьгь хкаждай кар ам я хьи, алай вахтунда «Лезги газет» виридуьньядин лезгийрин кьилин газетдиз элкьвенва. «Самур» газетдин кIвалахдарри ва кIелдайбуру квез 100 йисан юбилей рикIин сидкьидай тебрикзава, квез мадни чIехи агалкьунар тIалабзава. Аваз хьурай гьар са лезгидин хиве жавабдарвал твазвай, чи руьгьдин даях, чи журналистикадин мектеб ва халкьдин кьилин газет тир «Лезги газет»!

«САМУР» ГАЗЕТДИН КОЛЛЕКТИВ

ЦIИЙИ ИКЬРАР

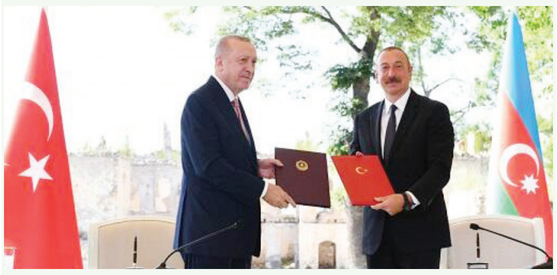

Туькриядин Президент Режеп Тайип Эрдогъана ва Азербайжандин Президент Илгьам Алиева Шуша шегьерда Азербайжандинни Туькриядин арада терефдарвилин гьакъиндай «Шушадин икьрардиз» къул чIугуна.

И икьрардив къадайвал, Туькриядиз ва я Азербайжандиз маса уьлкведи гьужум авуртIа, и гьукуматри чпин чилер ва халкьар хуьн патал санал герек тир крар кьиле тухуда. Маса уьлкведи и уьлквейрин аслу туширвилиз басрух гайитIа ва я абурун сергьятар дегишариз алахъайтIа, Азербайжандини Туькрияди ООН-дин принциприв ва Уставдив къадайвал сада садаз куьмек гуда. Ихьтин куьмек «Тадиз меслятар авунин рекьелди» гуда ва Яракьлу Къуватри санал гьерекат авун таъминарда.

Туькриядин Президент Эрдогьана Шушада вичин уьлкведин Кьилин консульство кардик кутада лагьана гаф гана. Илгьам Алиева лагьайвал, «чи арада авай санал кIвалахунин тIвар терефдарвал я ва ида гьар са шей лугьузва».

ШУШАДА ФЕСТИВАЛЬ

Алай йисан 12-13 майдиз Шушадин Жыдыр дуьзда «Харыбуьлбуьл» музыкадин фестиваль кьиле фена. Мярекатда Азербайжан Республикадин Президент Илгьам Алиева, сад лагьай ханум Мегьрибан Алиевади, абурун рушари – Лейла Алиевади ва Арзу Алиевади иштиракна.

13-майдиз гайи концертда Уьзейир Гьажибегован, Фикрет Эмирован, Къара Къараеван, Муслим Магомаеван, Ниязидин, Тофик Къулиеван, Васиф Адигуьзелован, Алекбер Тагъиеван эсерар тамамарна. Халкьдин артистар тир Алим Къасумова, Полад Буьлбуьлогълуди, Динара Алиевади, Фергьад Беделбейлиди, Мансум Ибрагьимова, Азерина ва масадбуру манияр лагьайла яб акалзавайбуру яргъалди капар ягъана.

Фестивалда Азербайжанда яшамиш жезвай халкьарин музыкадин коллективри, абурукай яз КцIар райондин «Мел» фольклордин ансамблдини вичин алакьунар къалурна. Яб акалзавайбуруз лезги халкьдин манидикай гзаф хуш атана.

Фестивалдин вахтунда рахай Президент Илгьам Алиева лагьана: «Азербайжандин вири халкьар санал дуствилелди, стхавилелди яшамиш жезва. 44 юкъуз кьиле фейи Ватандин дяведин икI тирди, чи уьлкведа милли садвал авайди мад гьилера субутна. Сад лагьай фестивалда Азербайжанда яшамиш жезвай халкьарин векилри мукьувай иштиракзава. Гьа идалди чна инай – Шушадай, чи къадим чилерилай вири дуьньядиз чирзава».

“САМУРДИН” 30 ЙИС ЖЕЗВА

РЕХЪ КЪАЛУРЗАВА

Гьуьрметлу «Самур»! И йикъара за сайтинай газетдин эхиримжи нумраяр кIелна. На лугьумир, виликай къвезмай йисуз чи рикI алай «Самурдин» 30 йис жезва кьван. Заз ва захъ галаз кIвалахзавай лезги жегьилриз акьван хвеши хьана хьи. Хвешизва чаз Бакуда икьван марагълу лезги газет акъатзава лугьуз. Куь чан сагъ хьурай. Садрани ара гумир газетдиз. Вучиз лагьайтIа ам чи халкь патал гьавани яд хьиз герек я. Чна газетдин чинриз акъатзавай чи тарихдиз, чIалаз, машгьур ксариз, медениятдиз, этнографиядиз талукьарнавай макъалаяр гьевесдалди кIелзава. Гьа са вахтунда квевай «Дуьньядин лезгияр» рубрика давамарун тIалабзава.

Играми редакция! Са шумуд йис инлай вилик, гьеле за Къубада юкьван мектебда кIелдайла куьне закай макъала чапнай, зи шикил газетдин чинриз акъуднай. А югъ зи рикIелай садрани алатдач. Вучиз лагьайтIа куьне датIана чи лезги аялрин къайгъу чIугвазва. Тек са «Самурдин мектеб» чин мисал гъун бес я. А чина чап жезвай грамматикадин материалри чаз чIал чирзава. Азизрин Севдади аялар патал кхьизвай махар гьикьван марагълу я.

Авайвал лугьун хьи, куьне чпикай кхьизвай гзаф аялри чIехи хьайила жемиятда лайихлу чка кьазва. Абурукай садни зIун я. За Англияда институт акьалтIарна ина кIвалахзава. Заз жуван хайи лезги чIал хьиз урус, ингилис ва литов чIаларни хъсандиз чида. За жув гьамиша «Самурдиз» буржлу яз гьисабзава. Куьне заз рехь къалурна, зак руьгь кутуна. Гьавиляй за куьн садрани рикIелай ракъурзавач. «Самур» газет гьамиша аваз хьурай! Ада чаз лезгивал, жуввал хуьдай рехь къалурзава.

Эмиль ГЬУЬЛИЕВ,
Лондон шегьер

РИКI АЛА

Гьурметлу редакция! «Самур» газетди чи халкьдин кьегьалвилинни маруфатлувилин ивирар хуьн патал тухузвай кIвалах тай авачирди я. Газетди чи хайи чIал, милли меденият вилик тухуник чIехи пай кутазва. ЧIалан женгчи тир «Самурди» кьунвай рехь вири кIелдайбурун хьиз, зи рикIяйни я. Адал чи виридан рикI ала. Завай хьайитIа, играми мугьман хьиз «Самурдал» вил алай вишералди кIелдайбуру зи гафариз къуват хгуда.

Заз газетдин виликай къвезмай 30 йисан юбилейдихъ авсиятда жуван са фикир лугьуз кIанзава. Эгер чун газетдив мукьувай агат таввуртIа, ам кхьин тавуртIа, садбуру гележегда газетар амукьдач лагьай гафар дуьз жеда. Гьавиляй чна гьар сада жуван милли газет хуьн патал кIевелай алахъунар авуна кIанзава. Алай вахтунда газет хуьнилай важиблу са карни авач. Заз газет кIелзавайбурухъ элкъвена лугьуз кIанзава: «Ша чна «Самур» гьар са хизандиз!» девиз кIвачел ахкьалдарин. Ам куьмек авачиз тан тийин. Гьар лезгиди кьве ватанэгьли желб авуртIа, чи хайи газет яргъалди яшамиш жеда.

Чахь руьгь кутазвай газетдик рикIин сидкьидай агатайтIа, чавай газетдин 50 йисан ва 100 йисан юбилеярни кьейд ийиз жеда. Виликай къвезмай юбилейдалди чна и кардикай хъсандиз фагьумна «Самур» чи гележег несилар патал герек тирди субут ийин.

Мурад КЕРИМОВ,
Къуба шегьер

РОССИЯДИН КЪАГЪРИМАНАР

Зейнудин Батманов

Радим Халикьов

Дагъустан Республикадин Кьурагь райондин КIири хуьруьнэгьли Зейнудин Батманова Кьасумхуьруьн тамарихъ гелкъвезвай идарадин инспекторвиле кIвалахзавай. 2015-йисан майдин вацра адаз Кьурагь райондин Сараг ва СтIал Сулейманан райондин КIахцугъ хуьрерин арада авай тамара яракьар гвай инсанар акуна. Абуру тама ял ягъизвай жегьил хизан – итим, адан паб ва гъвечIи аял есирда кьунвай.

Зейнудина яракьлуйривай хизан азад авуна вич есирда кьун тIалабна. ГьакIни хьана. Хизан тамай акъатна хъфейла террористар адан жибинра кьекьвена. Абуруз Зейнудинавай Кьурагь райондин полициядин чIехидан телефондин нумра жагъана. На лугьумир, касди тама террористар ава лагьана полициядиз хабар ганвай кьван. Яракьлу кIеретIдин кьил Гьсан Абдуллаеваз (Абу Ясираз) адав чIехидаз зенг ийиз туна ам тамуз гьиз кIан хьана. Ингье вичиз гьикьван азабар ганатIани, Зейнудина зенг авунач. Гьавиляй ам автоматдай гьулле гана кьена. Адаз гьулле гайиди «Кьибле» кIеретIдик квай Нариман Баширов тир.

2016-йисуз Абу Ясир ва адан кIеретIдик квайбур кьан паталди кьиле тухвай кьилдин гьерекатдин вахтунда террористар вири тергна.

2018-йисан 6-майдиз РФ-дин Президентдин серенжемдалди Зейнудин Батмановаз «Россиядин Федерациядин Къагьриман» гьуьрметдин тIвар гана. Дербент шегьердин са куьчедал рикIелай тефир къагьримандин тIвар эцигнава.

Гзаф йисара Россиядин сергьятар хуьдай къушунда къуллугъ авур капитан Радим Халикьоваз адан урус дустари «Лезги лекь» лугьудай. Вучиз лагьайтIа сергьятар хуьнал гзаф уях тир ва датIана масадбуруз чешне къалурдай. 2003-йисуз ватандин рекье гьелек хьайила адан 33 йис тир.

1994-йисуз сергьятар хуьдай къушунда къуллугъ ийиз эгечIай Радима 1999-2002-йисара Россиядин ФСБ-дин Москвадин Сергьятрин Институтда кIелнай. Вичин алакьунризни агалкьунриз килигна 2001-йисуз адаз нубат хуьн тавуна капитанвилин чин ганай. Са йис алатайла Р.Халикьов «Мококдин» 3 лагьай сергьят хуьзвай заставадиз регьбервал гуз эгечIна.

2003-йисан 15-декабрдиз адаз чкадин агьалийри яракьар гвай кIеретдикай хабар гана. Ам вичин 8 аскерни галаз кIеретдин геле гьатна. Ингье Шаури хуьруьн патав абур чинеба рехъ атIана акъвазнавай яракьлуйрин гьиле гьатна. Дяведа аскерар вири терг хьана. Руслан Гелаеван дестедай тир террористри чукIулдив залан хирер алай Радиман кьил атIана.

2004-йисан 22-январдиз кьегьал лезгидиз «Россиядин Федерациядин Къагьриман» гьуьрметдин тIвар гана. Кьасумхуьруьн са куьчедиз, гьакIни Юкьван СтIал хуьруьн са куьчедизни мектебдиз адан тIвар гана. Хайи хуьре кишпирдикай Р.Халикьован гьуьмбет хкажнава ва къагьримандин музей кардик кутунва.

ЛЕЗГИ ГЕНЕРАЛ

Россиядин Яракьлу Къуватра къуллугъзавай лезгийрихъ тIвар-ван авай, чIехи къуллугърал алай пешекарар гзаф ава. Абурукай сад 42 йиса аваз генераллин чин къачур Хейирбеков Забит Сабиран хва я.

З.Хейирбеков 1968-йисуз Азербайжан Республикадин КцIар шегьерда дидедиз хьана. Аял чIавалай военный хьун мурад тир ам шегьердин 2-нумрадин урус мектеб акьалтIарун кумазни вахтундилай вилик аскервилиз рекье гьатна.

Гуржистанда къуллугъ кьилиз акъудай жегьил 1987-йисуз Рязандин Вини Дережадин Военный Автомобилрин Инженервилин Мектебдик экечIна. Анаг тафаватлувилелди акьалтIарай адаз къуллугъдин чка хкядай ихтияр гана.

Дагъустан Республикадин Буйнакск шегьерда къуллугъдал акъвазай и жегьилдин алакьунриз регьберри гайи кьиметдин нетижа яз адакай лейтенант хьана, къуллугъни чIехи авуна. Орджоникидзе (гилан Владикавказ) шегьердиз ракъурай З.Хейирбековаз кьве йисалай капитанвилин чин гана. Мадни кьве йис алатайла ада вахтундилай вилик майорвилин чин къачуна. 1999-йисуз вичин къуллугъ мадни чIехи хьайи Забит подполковниквилин дережадив агакьна.

Везифадин гурарин кIарарал ара датIана хкаж жезвай, вичихъ чIехи алакьунар авай Забит Хейирбеков 2001-йисуз РФ-дин Яракьлу Къуватрин Военный Академиядик экечIна. Ина чирвилерин рекьяй виридаз чешне къалурай лезгидиз полковниквилин чин гана. 2003-йисалай Амур вилаятдин Белогорск шегьерда къуллугъай Забит Хейирбековаз 2010-йисуз генерал-майордин чин гана. Адакай армиядин командующийдин заместитель, гьакIни яракьлу къуватар яракьламишдай штабдин кьил хьана. Гьугъуьнлай ам гьавадинни-космосдин къуватрин главнокомандующийдин заместителвиле тайинарна.

Алай йисан 11-июндиз РФ-дин Президент В.В. Путинан серенжемдалди Забит Хейирбековаз генерал-лейтенантвилин чин гана.

Азизрин СЕВДА

ДОБРОТА СПАСЕТ МИР

Британский ветеран Второй мировой войны Том Мур удостоился за добрые дела рыцарского звания: он собрал миллионы фунтов стерлингов для врачей, борющихся с коронавирусом. В рыцари 100-летнего ветерана посвятила королева Великобритании Елизавета II. Церемония проходила на территории Виндзорского замка. Королева коснулась плеча ветерана мечом своего отца Георга VI.

Два года назад ветеран поскользнулся и сломал бедро, после чего начал пользоваться колесными ходунками. В апреле 2020 года, за две недели до своего дня рождения, он запустил благотворительную акцию. В рамках акции он начал ходить с помощью ходунков вокруг сада. Он планировал к своему юбилею завершить 100 кругов и собрать тысячу фунтов стерлингов.

Таким образом он хотел отблагодарить врачей, вылечивших его от онкологического заболевания и перелома. В результате для помощи медикам в борьбе с коронавирусом он собрал 32 миллиона фунтов стерлингов. Пожертвования совершили более миллиона человек.

ДЕРБЕНТДА ЧIЕХИ МЯРЕКАТ

Алай йисан 17-июндиз Дагъустандин Дербент шегьердин Лезги театрдин майдандал лезги прессадин сад лагьай фестиваль кьиле фена. Республикадин талукь министерстводин куьмекдалди арадиз гъайи и чIехи мярекатда Дагъустандин лезги чIалал акъатзавай 10 газетдинни журналдин коллективри, Мос-ква, Санкт-Петербург, Магьачкъала шегьеррай, Кьиблепатан Дагъустандин районрай атанвай мугьманри, гьукуматдин тешкилатрин векилри, алимри, шаирри, журналистри, кIелдайбуру иштиракна. Пандемия себеб яз Азербайжанда лезги чIалал акъатзавай газет ва журналрин векилривай фестивалдиз къвез хьанач.

Мярекатда «Лезги газетдин» коллективдихъ галаз санал «ЦIийи дуьнья» (Ахцегь ра-йон), «Куьредин ярар» (СтIал Сулейман район), «Самурдин сес» (Мегьерамдхуьруьн район), «Дагъдин булах» (Кьурагь район) газетрин, «Ас-Салам» ва «Куьрушдин сес» газетрин, «Самур», «Дагъустандин дишегьли», «Кард» журналрин коллективри мукьувай иштиракна.

Фестивалдин вахтунда «Лезги газетдин» коллективдиз премияр гана. Филологиядин илимрин доктор Фаида Гьаниева «Дагъустандин намус – Кьизил лекь» къизилдин ордендиз лайихлу хьана. Газетдин редактор Мегьамед Ибрагьимова штатдик квачир мухбирриз, гьакIни «Лезги газетдин» конкурсра гьалибвал къачур ксариз премияр ва Гьуьрметдин чарар вугана.

Гзаф гурлудаказ кьиле фейи фестивалди азад диалогдин форматда вичин кIвалах давамарда. И рекьелди кIелдайбурувай, гьар са инсандивай «Лезги газетдихъ» ва чи маса лезги прессадихъ галаз авсиятда чпин теклифар гуз жеда.

Анна ГЬАСАНБЕГОВА

ЧИ КЪАГЬРИМАНАР

ХАНБУТАЙ БЕГ ЯРГУНВИ

(Эвел газетдин 2021-йисан 27-майдин тилитда)

Лезгийрал йикьни-йикьниь лугъуз гьалтнавай генерал Ермолован кешкешар алудун патал жезмай кьван зарбдиз женг чIугуна, хайи чил хвена кIанзавай. Гила халкьдин кьилини ванзавай. Адаз хъсандиз чизвай хьи, чапхунчийрин хурукай кьил туькIвей патахъ катайтIа, залай алатрай, вацIал-цIал гьалтрай лагьайтIа, Ермолова лезгийрин пемпе цавуз акъудда.

Урус кьушундиз гьалибвал къачун патал кIвенкIве ЦIехуьл кьаз кIанзавай. Гьавиляй шейтIандин экв хьайила Ханбутай бег кьиле акъвазнавай агъзурралди лезги балкIанралдаз ЦIехуьлиз рекье гьатна. Абдулгьалима ва Ибрагьима 3 агъзур кьван яракьлуяр кIватIнавай. Амма абур женгинив гьикI эгечIдатIа течиз амай. Ханбутай бег атунихъди яракьлуйрин вилера эквер кьугъвана.

ЦIЕХУЬЛУЬН ЯГЪУНАР

ЦIехуьл хуьн патал Ханбутай бегди урус кьушундиз кьве патахъай – эрчIи ва чапла патарихъай басрух гун кьетIна. Гьафил гъужумдикай кьил квадарай чапхунчияр панурган суьруь хьиз вилик фена ва лезгийрин гуьллейрин хура гьатна. Са юкьуз кьиле фейи ягъунра урусрин са агъзур кьван аскерар терг хьана. Вилик фидай мумкинвал авачиз акурла абур кьулухъ чIугуниз мажбур хьана. Са кьадар вахтундилай къуватар кIватI хьувур душман ЦIехуьлив агакьиз кьве верс амаз адан гъуьлягьдин кьил хьиз вилик хкатай батальонар кукIварун патал са патай Ханбутай бегди, муькуь патай ахцегьви Ибрагьима басрух гана. Генерал Ермолован офицерар гьилерни кIвачер кутIунай хьиз амай. Ханбутай бегди абур кьамалай кьунвай.

И гьилера вичи тактика дуьз хкянавачирди хиве кьун кьиле ацакьначтIани, Ермолов вичин генералрикай сада лагьай гафарихъ яб акализ мажбур хьана: «Чна са вуч ятIани рикIелай ракъурнава, лезгияр мичIи там хьтин затI я, абурухъ гьикьван къуватар аватIа ништа. Дагъвийрин алакьунар ва викIегьвилелди кукIун япалай тавун дуьз туш». Гьакьикьатдани генералди са береда А.Ф.Десимона «Къуба аялатдин лезгийри патан кьушунриз чпин чилерай атIана фидай мумкинвал гудачир» лагьай гафар рикIелай ракъурнавай. **(Килиг: А.Ф.Десимон. Исторические сведения о бывших вольных общинах Кубинской провинции, составляющих ныне Самурский округ. Журнал «Северная пчела», 1837 г.)**

1824-1834-йисара рагъэкъечIдай патан Къафкъазда кьиле фейи вакъиайрикай кхьей урусрин тарихчи Н.А.Волконскидин фикирдалди, генерал Ермоловавай ина гьалибвал къачуз тахьунин себебрикай сад ада лезгийрихъ галаз тухвай женгера и халкьдин къуват лазим тирвал чир тавуна, акатай тактика хкягъун хьана. Гьавиляй генерал Ермолова лезгийрихъ галаз ягъунра виридалайни гзаф аскерар квадарна. Генералди Къафкъазда кьиле тухвай дявейриз «военный рекьяй хъсандиз гьазур тахьана, акатайвал женг чIугурди» урус пачагь I Николаяни кьейд авунай. **(Килиг: «Кавказский сборник». Тифлис, 1887, ч.14).**

Лезгийрин вягьтедай физ тежез, талгудин саягъда басрух гана абур чIарчIелай ракъуриз кIанзавай генерал Ермолова цIикьвед югъ дагъвийрихъ галаз чIугур женг эжебеждиз акъатна ва и кьацу вилер авай гъуьлягь са кьадар кьулягь хьана. И дяведа адан рикIел Наполеонан кьушунрихъ галаз кьиле тухвай женгер хквезвай ва ахьтин залан ягъунра уфтан хьайи чIехи сердердиз гила вичин япал севре тапац гьалчайди хьиз жезвай. Ханбутай бегди хкянавай тактикади чIутраз леэн ягъадай генерал чапла кIвачел къарагъарнавай. И тактикади душмандин чIехи кьушундин хура акъваздай мумкинвал гузвай.

Женгерив эгечIдайла Ханбутай бегди лагьай гафари гьар са лезгидик руьгь кутунвай: «Къе чна кьегьалвилелди женг чIугун тавуртIа, пака чи халкьдин гелни амукьдач». И гафарин таъсирдик кваз лезгийри азадвал чандилай багьаз кьуна викIегьдаказ чапхунчийрал гьужумзавай. Жандермериядин корпусдин полковник Н.Юрьева хиве кьурвал, «…и женгина лезгияр пачагьдин кьушунрихъ галаз гзаф викIегьдаказ, эхирдалди кикIана ва ивияр экичунихъай чи кьушунриз зиян пара хьана». **(ЦГВИА. ф. ВУА. Д. 6512).** Пара зиян хьуниз килиг тавуна генерал Ермолова кьвед лагьай чIехи женгиник кьил кутуна.

КЬВЕД ЛАГЬАЙ ЧIЕХИ ЖЕНГ

ЭчIехуьруьн дереда цIийи женгиник кьил кутур Ермолова гзаф четинвилелди тупар хуьруьн мукьув агудна ва кьве юкъуз артиллерия кардик кутуна. Урусрин кьушундин батареяди са шумуд тупунив ЭчIехуьре женг чIугвазвай кIеретIриз куьмек гуз кьевезвай лезгийрин рехъ атIанвай. Са шумуд кIеретI кIам-шам амаз акурла Ханбутай бегди яргу балкIанрал алай вичин хуьруьнбуруз эверна. КIвачера звер авай, гзаф сагълам яргу балкIанар батареядив виридалайни фад агакьдайди фикирда кьур Ханбутай бег кIеретIдин кIвенкIве гьатна. Садлагьана къарагъай тIурфан хьиз чпиз басрух гузвай лезгияр акурла аскерриз гьасятда тупар кардик кутаз кIан хьана.

Ханбутай бег женгиниз физва.
Худ.: Магьмуд Челебов

Ингье дар мажалда тек кьве тупунивай цIай гуз хьана. Муькуь тупар кардик акатдалди лезгийри батарея турунай акъудна. КIвачериз куьс гана арадай акъатай аскерар кьил туькIвей патахъ фена. Вичел хер хьайи Ханбутай бегди ЭчIехуьр кьаз алахъзавай батальонриз басрух гана. Чпиз куьмекар кьевез акурла цIехуьлви Гьажи Али Аскеран, тIигьиржалви Эмиралидин, къубави Мегьамедан ва ахцегьви Ибрагьиман кIеретIри мадни зарбдив чапхунчийрал гьужумна.

Лезгийриз гужар ийиз тахьай пачагьдин кьушун кьулухъ чIугуниз мажбур хьана ва урусривай даркалда чпихъ галаз женг чIугур кIеретIар элкъуьрна кьаз хьанач. **(Килиг: ЦГВИА. ф. ВУА. Д. 6512).** И кIеретIрин рехъ душмандикай михьна абур кIеверай акъудай Ханбутай бегди вичел хирер хьуниз килиг тавуна, женг давамар хьувуна. Вучиз лагьайтIа душманди адан хайи хуьрел – Яргундал вегьезвай.

СЕНГЕРДИЗ ЭЛКЪВЕЙ ЯРГУН

Яргундал вегьезвай урусар хуьруьз ахьайна виже къведач лагьай Ханбутай бегди сал жигьирра абурун рехъ атIана эхирдал кьван женг чIугун кьетI авуна. Ягъунар къвердавай ягъи хьана. Ермолова пачагьдин аскерриз са шумудра куьмекар ракъурна. Лезгияр лагьайтIа, куьмек авачиз амай. Абдурагьманан кIеретIда гзафбурал хирер хьанвайди, абур кьилин кIеретIдивай къакъатнавайди чир хьайила душмандиз манкъулидхьуьруьнвияр элкъуьрна кьаз кIан хьана. Абдурагьмана вичин хуьруьнбуруз «душмандин гьиле гьат мийир» лагьана эмир гана. Ахпа сагъ амай са шумуд касдихъ галаз санал аскеррал гьужумна. Адан хци ванци дагълар юзурзавай. ЦIудралди урус аскерар хураваз фейи Абдурагьманан тан жидайри тIвек-тIвек авунвайтIани, ам чилел ярх жезвачир. Хъиле гьатнавай кьегьалди хурук акатай аскеррин кьилер серкIведин кьилер хьиз атIуз гадарзавай. Эхирни залан хирер алаз гьилерай фейи ада гапур вичин рикIин кьилиз сухна. Хер алай муькуь лезгийрини адалай чешне къачуна. Бязи тарихчийри кхьейвал, ихьтин женгчи руьгь авай лезгияр муьтIуьгъарун четин тир. **(Килиг: Дубровин Н. История войны и владычества русских на Кавказе. V т. СПб., 1887, ч. 372-381).**

Гьа икI, викIегьдаказ женг чIугвазвай лезгийри чапхунчияр азим береда кьулухъ чIугуниз мажбурна. Ханбутай бегди и агалкьун мягькемарун патал пачагьдин кьушундиз кIун ягъун кьетIна. Яни кIун хьиз кьушундин кьенез гьахьна, чапхунчияр кьвалалай вацIуз вегьин. Жигьирдин са пад кьакьан кьваларни кьалин тамар тир ва чпиз басрух гайила аскерри кIанз-такIанз вацIуз хкадарзавай. Гьа икI, вишералди чапхунчияр кьакьан кьвалалай вацIуз аватиз кьена.

Кьушундиз кIун ягъзавай лезгияр тупун гуьллеяр галукьдай чкадив агакьайла тупари абурун кьилел цIай къурна. Ханбутай бегдал залан хирер хьана. Кьвалав гвай лезгийри адан балкIандин кьил гуьне галайнихъ элкъуьрна. БалкIан гуьнедин пелез акъатайла Ханбутай бегди вилер ахъайна. Ивидин къене авай ам юлдашрин куьмекдалди балкIандилай эвичIна. Къуьнерал кьве юкI алай и кьакьан буйдин кьегьал кас эхиримжи гьилера цавай чилериз килигиз кIанзавай лекьрез ухшар тир. Инай Яргунарни, Кьулан вацIни, Самур дередин хуьрерни капун юкьвал алайди хьиз аквазвай. Ада кьвалакай вичиз даях гузвай ксар яргъаларна кьуд патаз вил вегьена. Ахпа вич гьилиз къачуна лагьана: «И чил хуьн паталди гьеле гзаф женгер чIугуна кIанда. Къуватар хуьх, цIийи женгер чIугу, халкь чапхунчийрин гьилик акатуниз рехъ гумир, азадвал багьадиз яхъ, лезгияр!»

Ибур Яргун галайнихъ элкъвена кьве гьилив хайи чил кьур Ханбутай бегдин эхиримжи гафар, вичин халкьдиз авур веси тир. Урусрин тарихчи К.И.Прушановскиди и веси «Ханбутай бегдин женгиниз эвер гун» хьиз кьелемдиз къачунай ва ам халкьдиз къагьриман хьиз сейли тирди кьейд авунай. Гьуьгъуьнлай маса тарихчиди Къуба ва Куьреда кьиле фейи вакъиаяр фикирда кьуна кхьенай: «Чна ина кардик кутур къайдайралди, халкьар куьгьне къайдада идара авуналди тупарин ва тфенгрин гужуналди хуьзвай ихтиярар къазанмишна. Ингье чавай идалди чкадин агьалийрин руьгь рекьиз хьанач». **(Архив Руновского. Ч.2. л.126).**

Хайи халкьдик руьгь кутур, ватан ва азадвал патал чан къурбанд авур чIехи къагьриман Ханбутай бег Яргунвидин кьегьалвилер тарихдиз элкъвена. Халкьди адакай маниар туькIуьрна:

Ханбутай бег акъатай пел
Цифедаваз пашман ялда.
Нуьсрет атIай урус пачагь
Чи эллерин душман ялда.

Яргуд пеле чIехи кIеретI
Кьери хьана чикIиз гьайиф.
Урус кьушун кукIварай бег,
Вун хътинди рекьиз гьайиф.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ЛЕЗГИ ДИШЕГЬЛИЯР КIВЕНКIВЕЧИЯР Я

Дагъустанда илимдал, гьукуматдин кралал, гьакIни социал уьмуьрдин чара-чара хилерал гьалтайла лезги дишегьлияр маса халкьарин дишегьлийрилай гзаф кIвенкIве ава. Чи виридиз сейли тир дишегьлийрин сиягьда Ватандин ЧIехи дяведа Сталинграддин ягъунра иштирак авур, 40 кьван орден ва медалар къачур Ханбике Эмирсултановадин, СССР-да 21 йиса аваз Социализмдин Зегьметдин Игит тIвар къачур Имамат Ибрагьимовадин, машгьур чIалан алим, филологиядин илимрин доктор, Дагъустандин ва РСФСР-дин илимрин лайихлу деятель, академик А.С.Чикобавадин тIварунихъ галай премиядиз ва Советрин Дишегьлийрин Комитетдин кьизилдин медалдиз лайихлу хьайи Унейзат Мейлановадин, гзаф йисара Азербайжандин вилерин азарар ахтармишзавай институтдин директордин заместителвиле кIвалахай, Дагъустандин дишегьлийрин арада сифте яз медицинадин илимрин докторвилин тIвар къачур Къемер Адигуьзелова-Палчаевадин, вири СССР-диз сейли хьайи машгьур этнограф, тарихдин илимрин доктор Сария Агьашириновадин, Дагъустандин халкьдин артист ва РСФСР-дин лайихлу артист Рагьимат Гьажиевадин, «Мосфильмда» чIехи агалкьунар къазанмишай Дагъустандин сад лагьай киноактриса Сафият Аскеровадин, Москвадин ЧIехи театрдин солистка, вичин тIвар СССР-дин «Балетдин энциклопедия» ктабда гьатнавай балерина Алла Жалиловадин, алай вахтунда Америкадин Садхьанвай Штатра яшамиш жезвай, «Америкадин кьизил ван» конкурсда сад лагьай чка кьур «Америкадин виридалайни хъсан классикадин маничи» гран-при къачур Гуьлнара Эмиргьамзаевадин, Дагъустандин министрар хьайи Гуьлсенем Гьамидовадин, Зара Летифовадин, юстициядин генерал-майор Файзат Примовадин ва цIудралди маса лезги дишегьлийрин тIварар гьатнава.

Эхиримжи йисара армреслингдай Дагъустандин ва Россиядин чемпион хьайи, 2000-йисуз дуьньядин чемпионвилин тIвар къачур Зуьлфия Шихметовади, 2008-йисуз азаддаказ кьуршахар кьунай Пекиндин Олимпиадада дуьньядин чемпион хьайи Замира Рагьмановади, гьеле 7 лагьай синифда кIелдайла, 2010-йисуз универсал женг чIугунай дуьньядин чемпион хьайи, Россиядин ва Европадин «къацу чIуьл» ва гуьгъуьнлай 20-далай гзаф медалар къачур Алина Мурадалиевади къазанмишай агалкьунрай аквазвайвал, лезги дишегьлияр гьакIни спортдал гзаф рикI алайбур я.

Алай вахтунда ихьтин машгьур лезги дишегьлийрин тIварар генани фад-фад душуьш жезва. Са шумуд мисал гъун бес я. Дагъустандин Гьукуматдин Университет яру дипломдалди акьалтIарай, РФ-дин Къецепатан Крарин Министерстводин Дипломатиядин Академия куьтягьай, Парижда Европадин Советдин жегьилринни спортдин директоратда отделдиз регьбервал гайи, исятда жегьилриз талукь сиясатдин рекьяй Европадин Советдин Россиядихъ ва СНГ-дин гьукуматрихъ галаз алакъайриз регьбервал гузвай Насият Ширинова Европадин хъсан сиясатчийрикай сад я.

Илимдал гьалтайла лезги дишегьлийри филологиядин, педагогикадин, медицинадин, биологиядин, экономикадин илимриз генани гзаф майилвал къалурзава. И илимрай чIехи агалкьунар гьилик авунвай цIудралди алимрин тIварар къаз жеда. Са береда вири СССР-диз сейли хьайи медицинадин илимрин доктор, профессор Фатма Алекберовадин 150-далай гзаф илимдин кIвалахрикай исятда Россиядин институтри мукьувай менфят къачузва.

М.В.Ломоносован тIварунихъ галай МГУ-дин профессор, педагогикадин илимрин доктор, академик Тамара Шихнебиевадалди вири Дагъустанди дамахзава. Экономикадин илимрин доктор тир профессор Шани Исмаилова, исятда Москвадин Финансрин Академияда ва Международный Университетда кIвалахзавай, цIудралди монографияр ва тарсунин ктабар кхьенвай академик Маиса Къазиева гзаф зурба алимар я.

Кьил акъуддай ксари лугьузвайвал, дишегьли алимрин кьадардал гьалтайла, лезгияр Россиядин виридалайни вилик фенвай халкьарикай я.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

ДАНЬ ТАЛАНТУ

15 июня в Гусаре состоялась торжественная церемония открытия инсталляции, посвященной аппарату Илизарова.

Событие было приурочено к 100-летнему юбилею гения ортопедии, профессора Гавриила Абрамовича Илизарова - человека, придумавшего в 1952-м году аппарат внешней фиксации костей, получивший впоследствии имя автора, - всемирно известный аппарат Илизарова.

Памятник был воздвигнут на пересечении улиц Гаврила Илизарова и Фахраддина Мусаева не случайно. Имя Гавриила Абрамовича тесно связано с городом Кусары,

здесь прошли его детские годы, здесь он принял решение посвятить свою жизнь медицине.

Невозможно не отметить особенную роль аппарата Илизарова в судьбах сотен и сотен военнослужащих Азербайджанской Армии во время второй Карабахской войны. Многим нашим доблестным воинам изобретение Гавриила Абрамовича вновь подарило возможность жить без боли и страданий. Коллектив клиники ОКИ решил отдать дань таланту гения ортопедии увековечив аппарат Илизарова. Основной идеей 6,5 метровой металлической инсталляции весом в 2,5 тонны, автором которой выступил Фархад Азизов (NewMett), является избав-

ление от недуга. Голуби, как символ свободы, олицетворяют собой победу медицины над человеческой болью.

Открытие этого памятника стало возможным благодаря усилиям фонда, в который вошли как врачи клиники ОКИ, так и ученики профессора с разных концов света. Эта инсталляция несомненно станет местом притяжения для множества людей, желающих поклониться таланту выдающегося ортопеда и станет еще одним символом города Гусар.

Азизрин СЕВДА

ЯЗЫКИ МИРА

Латинский язык оказался гораздо более «живым», чем другие мертвые языки. Наряду с итальянским он является государственным языком в Ватикане. Во многих странах богослужения до сих пор совершается на латыни.

Решающую роль в становлении классического литературного латинского языка сыграл оратор Марк Туллий Цицерон, живший в I веке до н. э. А Овидий, Гораций и Вергилий создали язык классической латинской поэзии. Классический латинский алфавит насчитывает 23 буквы.

Навахо – самый распространенный из индейских языков США, прославился тем, что во время Второй мировой войны стал использоваться в качестве шифра, а шифровальщики-навахо под именем «говорящих с ветром» вошли в историю.

В этом языке очень сложная грамматика. Например, важную роль имеет одушевленность, имеющая разные степени. Так, одушевленность взрослого человека или молнии больше, чем у ребенка, чья одушевленность равна одушевленности большого животного.

Индонезийский язык входит в десятку самых распространенных языков в мире, причем для большинства носителей (247 миллионов) он не является родным. А появился этот язык лишь в начале XX века. В основу его лег малайский.

В европейские языки из индонезийского или через него пришли такие слова, как «бамбук», «какаду», «гонг», «орангутан» и даже имя Мата Хари (что значит «солнце»).

ТВОРЧЕСКИЙ ВЕЧЕР

В Московском Доме национальностей состоялся творческий вечер Теяры Велиметовой – члена Международной академии русской словесности, Союза писателей России, лауреата международной литературно-музыкальной премии имени Муслима Магомаева, обладателя звания «Золотое Перо Московии», кавалера Золотой Есенинской медали.

О своем творчестве рассказала собравшимся сама Теяра Велиметова. Затем выступили гости вечера.

Первая ее книга – «Долгая любовь моя», посвящена великому певцу Муслиму Магомаеву. У этого произведения романтическая история. Любовь к певцу ворвалась в жизнь Теяры... Она решила написать роман, название которому дала вдова великого музыканта.

Вторая книга «Узники Азазеля» посвящена Герою России, лезгинскому парню, погибшему от рук террористов, Зейнудину Батманову. Об этой книге говорил выступивший на вечере Президент Международной академии русской словесности, доктор философии, профессор Григорий Осипов.

Третью книгу «Земля у нас одна» представила Юлия Морозова, близкая подруга автора. Это произведение посвящено охране окружающей среды. Оно предназначено для детей. Книга получилось очень живой и необычной, ведь ее проиллюстрировали сами ребятишки – ученики и воспитанники автора.

Поздравили Теяру Велиметову и пожелали ей творческих успехов профессор МГУ им. Ломоносова, руководитель Национально-культурной автономии «Московские лезгины» Мадрудин Магомед-Эминов и председатель Союза женщин Ленинского округа Московской области Елена Ястребова.

В конце вечера Г.Осипов за книгу «Земля у нас одна» вручил Теяре Велиметовой диплом Лауреата Международной экологически-литературной премии имени В.И. Вернадского. Дипломы Международной академии русской словесности получили генеральный директор фирмы «Я Реклама» Самид Нуралиев за издание книги «Земля у нас одна» и предприниматель Сабит Нуралиев за помощь в организации вечера.

Татьяна СОЛОВЬЕВА,
член Союза журналистов России,
г. Москва

ПЕРВАЯ КНИГА АВТОРА

В московском издательстве «Грифон» вышла в свет первая книга лезгинской поэтессы Тераны Оруджевой.

Это сборник стихотворений под названием «Не грусти, сердце» на двух языках. Перевод на русский язык был сделан известным поэтом и профессиональным переводчиком Чекановым Евгением Феликсовичем.

Редактором лезгинского варианта является известная поэтесса, заслуженный учитель РД, член Союза писателей России Гулангерек Ибрагимова.

ЖИВАЯ БИБЛИОТЕКА

В Дании есть библиотеки, где вы можете взять человека вместо книги, чтобы послушать его историю жизни в течение 30 минут. Цель – бороться с предрассудками. У каждого человека есть титулы: «безработный», «беженец», «биполярный» и так далее. Слушая их рассказ понимаешь, насколько не стоит «судить о книге по обложке». Этот инновационный и блестящий проект действует более чем в 50 странах мира. Это называется «Живая библиотека»

Проект «Живая библиотека» – это новый способ борьбы с предрассудками и стереотипами, социально-ролевая игра. Главная мысль «живой библиотеки», состоит в том, что роль традиционных носителей информации выполняют непосредственно люди. Основная идея «живой библиотеки» и ее же принципиальное отличие от классической библиотеки заключается в том, что здесь книги как основной элемент библиотеки, сделаны не из бумаги. Роль книг выполняют живые люди, которые говорят сами за себя. Рассказы о собственном опыте и случаи из жизни, в которых «люди книги» сталкивались с наиболее распространенными стигмами, формами сегрегации и предубеждениями, которые повлияли на их жизнь – основ-

ной инструмент живой библиотеки.

Организация «Человеческие библиотеки» действует более чем в 80 странах где есть несколько постоянных человеческих библиотек, но большинство из них происходит в виде мероприятий. Основной лозунг «живой библиотеки»: «Не судите по обложке!»

Идея «живой книги» впервые была реализована в 2000 году на музыкальном фестивале в датском городе Роскилле. Она получила поощрение и поддержку в рамках программы «Молодежь за права человек и социальную справедливость», которая финансируется Советом Европы. Постепенно многочисленные организации в Европе и за ее пределами оценили и адаптировали возможности и перспективы концепции живой библиотеки. В последние годы практика «живых библиотек» нашла свое распространение в России, Украине, Сербии.

О НАС ПИСАЛИ...

Природа наградила всю страну (Кюру-ред.) отличными дарами плодородия: повсюду рассеяны рощи и прилески; мало число деревень, на сем пространстве лежащих, окруженным виноградными и плодовыми садами; они доказывают, сколько великие удобства могла бы тут найти сельская промышленность, если бы внутренние беспокойства не служили тому препятствием.

Броневский С. Кавказцы. 1750-1820.
М., 1823. с.351-352

Национальный характер лезгин сложился во многом под воздействием непрерывных войн, которые им приходилось вести, войн справедливых, во имя сохранения своей национальной свободы и самостоятельности. Исторические документы не содержат сведений о проявлении лезгинами когда-либо инициатив в развязывании войны во имя покорения чужих территорий, захвата богатств и рабов, взимания дани.

Стремление к справедливости, в частности и на национальной почве, определилось как специфическая черта лезгинского национального характера.

А.Г.Агаев. Магомед Ярагский.
Махачкала, 1996. с.36.

YENİ KİTAB

ELƏ YAŞA Kİ...

Bu günlərdə "Zəngəzurda" çap evi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Məmmədağa Sərdarovun "Elə yaşa ki..." adlı hekayələr kitabını çapdan buraxmışdır. "Öz yolum – düz yolum", "Məhəbbət rəmzi", "Həsrətli günlər", "Doğmalarım, əzizlərim", "Ürəklə təkbətək", "Əlimdə gül dəstəsi" kimi məqalə, xatirə və şeir kitablarının müəllifi olan M.Sərdarov hekayə janrında ilk dəfədir qələmini sınayır.

Kitaba Azərbaycan və rus dillərində yazılmış 15 hekayə daxil edilmişdir. Əsasən ailə-məişət məsələlərinə həsr olunmuş həmin hekayələr cəmiyyətdə gənclərin öz valideynlərinə, insanlara, vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyə olunmasına kömək göstərmək məqsədilə qələmə alınıb. Kitabın redaktoru filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, yazıçı-publisist İlham Məmmədlidir.

"AFPoliqrAF" mətbəəsi Məmmədağa Sərdarovun anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə "Məmmədağa Sərdarov. Biblioqrafik məlumat kitabçası"nı çapdan buraxmışdır. Kitabın redaktoru Xanım Rzazadədir.

"SAMUR"

İNAM VƏ İMAN

KASIBLIQ QORXUSU

Uca Allah bu dünyada qullarını müxtəlif bəla və müsibətlərlə imtahan edir. Bu imtahanlardan biri də kasıbçılıqdır. Uca Allah buyurur: **"Biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal-dövlət, insan və məhsul itkisi ilə sınayarıq. Səbir edənlərə müjdə ver"** *(əl-Bəqərə, 155)*. Kasıblıqdan qorxan insan özünün və ya ailəsinin maddi ehtiyaclarını təmin edə bilməyəcəyi haqda ciddi narahatlıq keçirir, bundan daha pisi isə haram əməllərə (yalan, oğurluq, rüşvət və s.) meyl edir. Uca Allah buyurur: **«Şeytan sizi yoxsulluqla qorxudur və yaramaz işlər görməyi əmr edir. Allah isə sizə Öz tərəfindən bağışlanma və mərhəmət olunacağını vəd edir. Allah hər şeyi Əhatədəndir, Biləndir.»** *(əl-Bəqərə, 268)*

Əbu əd-Dərdə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, bir dəfə biz kasıblığı zikr edib ondan qorxduğumuz barədə danışarkən Peyğəmbər (ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) yanımıza gəldi və dedi: **"Kasıblıqdan qorxursunuzmu? Əsla qorxmayın! Canım əlində olan Allaha and olsun ki, dünya nemətləri sizin başınızdan elə aşıb-daşacaq ki, sizlərdən biri dünya malına görə haqdan dönəcək. Allaha and olsun ki, sizi gecəsi ilə gündüzü seçilməyən işıqlı bir yola yönəltmişəm"** *(İbn Məcə, 5)*. Yəni mübarək dinimiz insanın bu dünyada qarşılaşa biləcəyi bütün problemlərin həlli yolunu göstərmişdir. Kim çətinliklər zamanı bu dinin ədəblərinə, nəsihətlərinə və buyurduqlarına əməl etməyə müvəffəq olarsa, düşdüyü çətinlik nə olursa olsun, ondan çıxış yolunu mütləq tapacaqdır. Odur ki, hər bir çətinlikdə və sıxıntıda Uca Allaha pənah aparıb, Ona dönmək lazımdır.

Kasıblıqdan qorxmamaq üçün nə etmək lazımdır? Mömin bilməlidir ki, onun ruzisini verən hansısa məxluq yox, Uca Allahdır. **"Ey insanlar! Allahın sizə verdiyi neməti xatırlayın. Allahdan başqa sizə göydən və yerdən ruzi verən bir xaliq varmı?!"** *(Fatir, 3)*. «Ailənə namaz qılmağı əmr et, özün də onu səbrlə yerinə yetir. Biz səndən ruzi istəmirik, (əksinə) sənə ruzi verən Bizik. (Gözəl) aqibət təqvaya bağlıdır.» *(Ta Ha, 132)*. Uca Allah insanlara ruzi verməyi öz üzərinə götürmüş, onlardan isə ibadət etməyi tələb etmişdir. Odur ki, insan Allahın buyurduğu ibadətləri yerinə yetirməli və Allahın onu ruzisiz qoymayacağını bilərək ruzi qazanmaq üçün çalışmalıdır.

Kim Allahdan qorxaraq, haramlardan çəkinərək Ona layiqincə təvəkkül edərsə, Allah ona gözləmədiyi yerdən ruzi qapılarını açar, ruzi qazanmağı onun üçün asanlaşdırar. Uca Allah buyurur: **"Kim Allahdan qorxarsa, Allah ona hər sıxıntıdan bir çıxış yolu nəsib edər və ona gözləmədiyi yerdən ruzi bəxş edər. Kim Allaha təvəkkül etsə, Allah ona kifayət edər"** *(ət-Taləq, 2-3)*. Peyğəmbər (ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) demişdir: **"Əgər siz Allaha layiqincə təvəkkül etsəz O, sizi quşları yedizdirdiyi kimi yedirər. Quşlar səhər ac qarına yuvalarından çıxıb, axşam tox qarına yuvalarına qayıdırlar"** *(Əhməd, 205)*.

Əsl kasıb kimdir? Bir çox insanlar kasıblıq dedikdə yalnız maddi imkanın zəifliyini nəzərdə tuturlar və bundan qorxurlar. Halbuki mənəvi kasıbçılıq maddi kasıbçılıqdan daha pisdir və bu növ kasıbçılıqdan daha çox qorxmaq lazımdır. Əbu Zərr (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, bir dəfə Peyğəmbər

(ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) ondan soruşdu: "Ey Əbu Zərr, səncə zənginlik çox mala sahib olmaqdırmı?" Əbu Zərr: "Bəli, ey Allahın Elçisi"– deyə cavab verdi. Peyğəmbər (ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) yenə soruşdu: "Ey Əbu Zərr, səncə kasıblıq az mala sahib olmaqdırmı?" Əbu Zərr: "Bəli, ey Allahın Elçisi"– deyə cavab verdi. Peyğəmbər (ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) dedi: "Əslində zənginlik, qəlbin zəngin olması, kasıblıq isə qəlbin kasıb olmasıdır" *(İbn Hibban, 685)*.

Səfərbəy SƏFƏRBƏYOV,
Herba Medical Tibb mərkəzinin direktoru

TÜRKİYƏDƏN MƏKTUB

SİZƏ MİNNƏTDARAM

Hörmətli redaksiya! Gələn ilin yanvar ayında "Samur" qəzetinin oxucularla ilk görüşünün 30 ili tamam olacaq. Mən isə 27 ildir ki, ləzgi xalqının sevimli mətbu orqanının təəssübkeşi və təbliğatçısıyam. 1997-ci ildən, yaradıcılıqlarına hörmət bəslədiyim qələm sahibləri Sədaqət Kərimova və Müzəffər Məlikməmmədov məzmun və tərtibat baxımından yeniləşmiş "Samur"u çap etməyə başladıqları vaxtdan redaksiya ilə əlaqələrim möhkəmlənib, qəzet mənə daha da doğmalaşıb. Bu mətbu orqanda mənim haqqımda yazılar verilib, məqalələrim dərc olunub. Hər dəfə redaksiyaya qədəm basanda onun əməkdaşlarından hörmət və izzət görmüşəm. Bütün bunlara görə "Samur"un kollektivinə minnətdaram.

Əslən Azərbaycanın Quba rayonunun Qrız kəndindən olan atam Böyük Vətən müharibəsi qurtardıqdan sonra vətəninə qayıda bilməyib və Türkiyədə mühacir həyatı yaşayıb. Mən Qars şəhərində anadan olmuşam. Ərzurum şəhərindəki Atatürk Universitetinin ədəbiyyat fakültəsini bitirmişəm. Həm ədəbiyyat müəllimi, həm də jurnalist kimi fəaliyyət göstərmişəm. Atam kimi mən də həmişə vətən həsrəti çəkmişəm. Ona görə də bir neçə dəfə Azərbaycana gəlib doğma Qrız kəndinə getmişəm. Hər səfərim zamanı "Samur" qəzetinin redaksiyasında olmuşam.

"Samur"a ən böyük minnətdarlığım odur ki, qəzetin səhifələrindən ləzgi xalqının və ləzgidilli xalqların, o cümlədən qrızların tarixini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini öyrənmişəm. Qəzetin əməkdaşları mənə doğma xalqı, doğma dili qəlbən sevməyi, onlardan ürək yanğısı ilə yazmağı öyrətdilər. Onlar məndə Azərbaycanın bütün xalqlarına – azərbaycanlılara, ləzgilərə, avarlara, qrızlara və başqalarına qarşı böyük sevgi oyatdılar. Beləliklə mən Türkiyənin qəzet və jurnallarında bu xalqlar, həmçinin ləzgilər haqqında məqalələrlə çıxış etməyə başladım. Nəhayət, Sədaqət Kərimovanın "Hal" romanını, "Bir yaz gecəsi", "Qürub" povestlərini və "Soyuq günəş" pyesini türkcəyə çevirib 2017-ci ildə bu əsərlərdən ibarət "Lezgiye" kitabını çapdan buraxdırdım.

Qəzetin səhifələrində dərc olunan tarixi materialları həmişə həvəslə oxuyuram. Eyni zamanda Müzəffər Məlikməmmədovun ləzgilərin yenilməz sərkərdəsi haqqında yazdığı "Hacı Davud" kitabı diqqətimi çəkdi. Həmin kitabdan bəzi parçaları türkcəyə çevirib Türkiyədə nəşr olunan "Dağıstan" jurnalı vasitəsilə oxuculara çatdırmışam. Hazırda bu kitabın tərcüməsini bitirməkdəyəm.

"Samur" qəzetində dərc olunan məqalələr, onun jurnalistlərindən öyrəndiklərim, nəhayət, daha məsuliyyətli bir işin öhdəsindən gəlməkdə köməyimə çatdı. Həm qəzetin materialları, həm də bir sıra ləzgi tarixçiləri və jurnalistlərindən aldığım məlumatlar əsasında türk dilində "Lezgiler ve Lezgistan" adlı kitabı yazdım və bu il çapdan buraxdım. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, bu işdə "Samur" qəzetindən daha çox yararlanmışam. O, mənim üçün böyük məktəb rolunu oynayır.

Bütün bunları yazmaqla yanaşı oxuculara müraciət etmək istəyirəm: "Hörmətli "Samur"un oxucuları, bu qəzeti daha çox sevin, yaşadın. Onun 50 və 100 illiklərini qeyd etmək nəsibiniz olsun. "Samur" ləzgi xalqının tarixində böyük hadisədir. Xalqın görən gözü, döyünən nəbzi, sözünü deyən dilidir".

Hörmətli redaksiya! Qəzetin 30 illik yubileyinin keçiriləcəyi günü səbirsizliklə gözləyirik. Dəvət olunsaq, Türkiyə ləzgilərinin nümayəndəsi kimi həmin tədbirdə məmnuniyyətlə iştirak edərik.

Abdulla QUBALI,
Türkiyənin İzmir şəhəri

AŞIQ NÜSRƏTİN SON ŞEİRLƏRİ

Adlı-sanlı söz və saz ustası Aşıq Nüsrət həm Azərbaycanda, həm də Dağıstanda məşhur idi. Onun bir sıra şeirləri və mahnıları indi də xalqın dilindədir. Bu yaxınlarda Qusar rayonunun Bədişqala kəndində olarkən sənətkarın oğlu Çərkəz Mirzəbəyovun dilindən azərbaycanca iki şeir eşitdik. Onları Aşıq Nüsrət ölümündən bir az əvvəl qələmə alıbmış. Oxucular üçün maraqlı olacağını düşünüb şeirləri təqdim edirik.

KÖÇMƏLİ OLDUM

Aşıq Nüsrət, səni istəyən kimdir,
Bu mənim son sözüm, son nəfəsimdir,
O dünya məzarım, daş qəfəsimdir,
Boyuma bir kəfən biçməli oldum.

Bir tikə, bir para çörəkdən ötrü,
Ana vətənimdən köçməli oldum.
Bu qanlı həyatda gör nələr gördüm,
Zəhərli bardağı içməli oldum.

Kor oldu taleyim, baxışım mənim,
Əzəldən qaralıb naxışım mənim,
Axırda leysandır yağışım mənim,
Dərin dəryalara köçməli oldum.

AĞLASIN

Cavan ömrüm hədər getdi dünyada,
Mənim bu halıma ellər ağlasın.
Dərdim artıq oldu, həddən ziyada,
Sədəfli sazımda tellər ağlasın.

Bar verməmiş baxça-bağım xar oldu,
Oylağımda tərlan oldu, sar oldu,
Gənc yaşımda dünya mənə dar oldu,
Ümmanlar kükrəsin, sellər ağlasın.

Məcnun kimi düşdüm dildən-dillərə,
Söz-söhbətim çatdı bütün ellərə.
Leylək olub qondum göldən-göllərə,
Küləklər ağlasın, yellər ağlasın.

Aşıq Nüsrət, ağla indi halına,
Hicran dağı zəhər qatdı balına,
Göz dikdilər dövlətinə, malına,
Bu dərdinə bizim ellər ağlasın.

ЦАВАР

МАХ

Сад авай, сад авачир, дагъларин ценерив гвай гъвечIи хуьре Цавар лугъудай са руш авай. Аялзамаз адан диде кьенай, бубади кьвед лагьай паб гъанай. Тахай диде гзаф залум дишегьли тир. Алаз-алачиз рушак хуькуьрдай, багьнадилай ам ширдай. Цавара экуьнлай няналди кIвалин вири кIвалахар ийизвайтIани, тахай диде адалай рази жедачир, датIана рушакай шел-хвал ийидай.

Югъ чуьлда маларни хипер хуьз акъудзавай бубадиз вичин рушан кьилел алай къал-къулдикай хабар авачир. Тахай дидедин лагьайтIа, кIвачи къвердавай чил кьазвай. Гила ада рушакай фу-къафун чуьнуьхарзавай. Цаваран пекер акьван кукIвар хьанвай хьи, гъил галукьай кумазни къазунзавай.

Гьафтеда садра тамуз фена хьрак кутадай цIерцIер гъидай Цавара. Ахпа са хвах тини ишиндай, ам атайла, хьрак фу чрадай. Тахай дидеди лагьайтIа, и фу Цаваракай чуьнуьхардай.

Цаваран хиве пек-лек чуьхуьн, мал-къарадиз къуллугъ авун, верчериз твар гун, булахдай яд гъун хьтин акьван крар авай хьи, адавай йифиз кIвачерин тIалдикай ахвариз физ жедачир.

Садра хъчар кIватIиз фейила Цавараз рекьел къушран шараг акуна. Ам кьакьан кьвалал алай мукай аватнавай. Цавара шараг чилелай къахчуна капашдал кьуна. Куьлуь, цIару шарагди вилер гужуналди ахъайиз-кIевзавай. Цавара мукьув гвай булахдал тухвана адав тухдалди яд хъваз туна. Вичин перемдикай цIил гудна адан хирел арушна.

Шарагдин язух чIугваз, афарардай хъчар кIватIунни рикIелай алатна кIвализ хъфена руш.

Хъчар гвачиз хтанвай Цавар акурла тахай дидедик хъел акатна. Ада руш гатана, нянин тIуьнни тагана гъенел акъудна. Цавара шехьиз-шехьиз шарагдин хирел чIем эцигна кутIунна. Ахпа верчериз, гьакIни шарагдиз твар гана.

Гьа икI, йикъар, гьафтеяр алатна. Тахай дидеди хабар кьурла, шараг верч кьван чIехи хьанвай. Ам акунмазни папай гьарай акъатна:

– Им лекь я хьи! Вуна гьи акьулдив ам иниз гъанва, гьан? Чи верчер, цицIибар вири тухудачни ада? Фад ам юхдиз акъуд, тахьайтIа…

Цавара гьикьван аман-минет авунатIани, тахай дидедин рикI хъуьтуьл хьанач. Цавар лекьрен шарагдал акьван вердиш хьанвай хьи, ам галачиз са геренни кьарай къвезвачир. Шарагни Цавар гьиниз фейитIа, гьадан гуьгъуьна гьатзавай. Абурун сад-садал рикI алайди чир хьайи тахай дидедин чанди цIай кьуна. Цавара лекьрен шарагдилай гъил вахчузвачирди акурла папа руш варарай къецел акъудна гьарайна:

– Квахь адахъ галаз санал гьиниз кIандатIани. Мад зи вилериз вун ахкун тавурай!

Цавар шехьиз-шехьиз чуьл галайнихъ фена. Лекьрен шарагни адан гуьгъуьна гьатна. Абур Цавараз шараг жагъай кьвалав агакьайла садлагьана чIехи хьанвай къушра чIал ахъайна лагьана:

– Цавар, вуна заз лугьуз тежедай кьван зурба хъсанвал авуна. Гила зун ви лукI я. Вуна гьихьтин буйругъ гайитIа, за гьам кьилиз акъудда.

Инсан хьиз рахазвай къушраз килигиз, пагь атIанвай рушан.

– Вавай вуч ийиз жеда кьван? – мягьтелвилелди жузуна ада.

– Завай вун жуван луварраллаз гьиниз кIантIа гьаниз тухуз жеда, – жаваб гана лекьре.

Ахпа къушра вичин луварар ахъайна. Абур акьван чIехи тир хьи… Цавара лекьрен кьве луван арада вичиз чка авуна. Къуш цавуз хкаж хьайила, хвешила рушай гьарай акъатна. Цава цIар яна, галатайла са кьакьан рагал ацукьна лекь. Ада Цаваран кукIвар хьанвай булушкадиз килигна лагьана:

– Вуна инал са герен ял ягъ, за фена ваз алукIдай пек-лек гъин.

Цавара гаф лугьудалди лекь лув гана фена.

Дагъдин а пата са пачагьдин мулкар авай. Ана адан хциз свас хкязавай мярекат кьиле физвай. Пачагьлугъда авай вири рушар абурун дидейри иниз гъанвай. Дамахарнавай и рушарикай сад гадади вичиз свасвиле хкяна кIанзавай. Ингье адаз садакайни хуш къвезвачир. Эхиримжи руш адан виликай фейила пачагьдилайни адан папалай агь алахьна:

– Чи хцин вил ацукьдай са руш авач жал?

И чIавуз абур алай чкадин патав гвай

къавахдин тарцин кьакьан хилел ацукьнавай лекьре инсандин чIалал лагьана:

– Ахьтин руш авазва.

Вирибуру пагь атIанваз лекь галайнихъ килигна.

– Заз са руш чида. И дуьньядал ахьтин иерди алач. Адан иервал хьиз, акьуллувал, къилихрин къенивал, рикIин михьивал, гъилин захавал, регьимлувални гекъигиз тежерди я, – хълагьна къушра.

– Ам гьи пачагьдин руш я? – жузуна пачагьдин хци.

– Цаварин пачагьдин, – лагьана лекьре.

– Адан тIвар вуч я?

– Цавар.

– Бес адан кьилив гьикI фин? – пачагьдин хцик тIурутIум акатна.

Лекьре секиндиз лагьана:

– Адан пекер гъетерикай цванвайди я. Абуру акI рапрапзава хьи, рушан кьилив садавайни акъвазиз жедач. Гьавиляй куьне заз са къат адетдин пекер гъваш. За абур рушал алукIарна, ам иниз гъин.

Гъилибанри лекьрен тIалабун гьасятда кьилиз акъудна. Абуру са къат багьалу пекер гъана адав вугана. Лекь пекер кьуна цавуз хкаж хьана.

Цаварав агакьайла лекьре пекер адав вугана лагьана:

– Фад алукI!

Цавара багьалу пекер алукIна вичин яргъи кифер къуьнерилай авадарайла лекьре лагьана:

– Вун акур кумазни пачагьдин хва вал ашукь жеда.

Лекьре Цавар вичин луваррал ацукьарна. Са герендилай абур пачагьдин имаратдин гъенел алай. Лекьрен луваррилай эвичIай руш акурла инал кIватI хьанвайбурай гьарай акъатна. Цавар акьван иер тир хьи, вири пагь атIана амай. Пачагьдин хцивай лагьайтIа, адалай вил алудиз жезвачир. Пачагьдизни адан папаз акьван хвеши хьанвай хьи, абур гьасятда мехъерин къайгъудик гелкъвенай.

Пачагьдин гададиз Цавар свас гъизва лагьай хабар са геренда вириниз чкIана. И хабар рушан хуьруьнбурувни агакьна.

Пачагьдин руш хьиз къелемдиз ганвайди вичин тахай руш тирди чир хьайила тахай дидедин кьарай атIана. Пехилвилив ацIай ам гьасятда къунши вилаятдиз рекье гьатна. Ана пачагьдин везир жагъурна, Цаваракай адаз галай-галайвал ихтилатна, ам вичин тахай руш тирди малумарна.

– Ихьтин тапарар ийизвайдакай пачагьдин гададиз свас женни? – лагьана папа.

– Бес ам ви тахай руш тирди чаз гьикI чир хьурай? – жузуна везирди.

– Адан эрчIи къуьнел за кьацI авунва, – жаваб гана дишегьлиди.

Везирди гъилибанар рушан кьилив ракъурна. Папан гафар дуьз тирди чир хьайила, пачагьдиз хабар гана. Пачагьдик хъел акатна ва ада руш чукурун кьетIна.

Пачагьдин папа гъуьлуьз минетна:

– И руш Цаварин пачагьдин руш туштIани, пачагьриз лайихлу я. Адан иервилизни акьуллувилиз гаф авач. Ам акун кумазни зи рикIи кьуна. Чи хару, вичелай са карни алакьзавачир хциз адалай хъсан свас жагъидач. Чи гада рам авун патал ихьтин свас герек я.

Папа гьикьван минетнатIани пачагь вичин гафунилай элячIнач.

Вичин тахай дидедин фигъилдин хабар агакьайла, рикIяй хвеши хьайи Цавараз къуьнерилай залан пар алатай хьиз хьана. Вучиз лагьайтIа пачагьдин кагьул гададин паб хьун адан рикIяй тушир. Вичихъ я иер суй, яни алакьунар авачир и гададиз финилай кесибвиле амукьун хъсан я, лагьана фикирзавай ада.

– Цавар заз кIанзавай руш я! Ам заз къачу! – лугьуз пачагьдиз минетзавай хци.

Руша:

– Заз вун кIандач! – лагьайла кIватI хьанвайбурай гьарай акъатна.

Хъел акатай пачагьдин эмирдалди гъилибанар рушав агатдалди лекь садлагьана Цаварни гваз цавуз хкаж хьана.

Цава лекьре Цаваравай жузуна:

– Вуна вучиз пачагьдин хциз ваъ лагьана?

– Заз къефесда авай къуш жез кIанзавач, – жаваб гана руша.

Абур сувув агакьайла нисин хьанвай. Ина са жегьил чубанди вичин дехмедин вилик квай мегъуьн тарцихъ агалтна кфил ягъизвай. И макьамдин гъамлу аваз яйлахдиз чикIизвай. Чубандин суфрадал хъукъвай са кIус фуни ниси алай.

Лекь гададин вилик хьиз чилел эвичIна. Адан луваррал алай Цаваран иервал акурла вич-вичивай квахьай гада кIвачел къарагъна. Ам кьакьан буйдин, пагьливандиз ухшар жегьил тир.

– Ви кфилдай вучиз икьван гъамлу ванер чикIизва? – жузуна Цавара чубандивай.

– Заз вун хьтин свас авач рикI шадардай, – жаваб гана ада.

– Вуна вучиз кьуру фу незва? – хабар кьуна Цавара.

– Заз вун хьтин свас авач фу чрадай, – жаваб гана гадади.

Адан къазуннавай пекер акурла Цавара жузуна:

– Ви пекер вучиз къазуннава?

– Заз вун хьтин свас авач зав цIийи пекер алукIиз тадай.

И гафар ван хьайила руша мад гафни хълагьнач. Ам гададин дехмедиз гьахьна анаг къакъажна, тини ишинна хьрак фу чрана. Хьран фан атир галукьайла гададин вилер хъуьрена. Ада суфрадал гъил яргъи авуна:

– За фадлай икьван дадлу фу тIуьнвачир, – лагьана.

Абур фу нез хьурай, за квез никай хабар гун, пачагьдин папакай. Ам авай девейрин карван и яйлахдай тIуз физвай кьван. Цуькверив диганвай чуьлдин иервилел гьейран хьайи паб деведилай эвичIна мукьув гвай дехмедин вилик акъвазна. Анал къацу векьерал экIянавай суфрадихъ чими хьран фуни хипен таза ниси незвай кьве жегьил ацукьнавай. Абурукай сад накь пачагьдин хва негь авур иер руш, муькуьди лагьайтIа, пагьливандин акунар авай жегьил чубан тир.

Мугьманар агатайла чубан кIвачIел къарагъна. Ам акурла садлагьана пачагьдин папай гьарай акъатна:

– Чан хва! Чан велед! Чан бала! – лугьуз вилерилай накъварин сел алахьна адан. Къад йис инлай вилик кьветхверар хайи и дидедин кьве хцикай сад пачагьдин мидяйри чуьнуьхнай. Абуру аял дагъларин ценерив гвай яргъал хуьре са къуьзуь къаридив вуганай кьван. Аялдин цIуд йис хьайила къари кьенай. Ялгъуздиз амукьай гада чуьллерини зегьметди лигимарнай.

Къад йисуз вилив рекьер хвейидалай кьулухъ вичин хва жагъай пачагьдин папан хвешивилин и кьил а кьил авачир. Гададин рикI ацукьнавай Цаваран иервилини акьуллувили лагьайтIа, яран дидедин бахтлувал артухарнавай.

Шад хабар агакьай пачагь муькуь юкъуз иниз атана. Ада вичин хцин къуьнел гъил эцигна лагьана:

– Гьазур хьухь, чан хва. Чун ватандиз хъфена кIанда. Гьана мехъерарда чна ваз.

– Чан буба, зи ватан инаг я. Ана куьне зи стхадиз мехъерарна адаз са иер свас гъваш. Зазни Цавараз дагъларни чуьллер кIани я. И яйлахар авачиз чаз кьарай къведач, – жаваб гана гадади.

Пачагьни адан паб гьикьван алахъунатIани, гада вичин фикирдилай элячIнач. Эхирни пачагьди вичин хциз и чуьлда кIвал эцигиз туна. Зегьметдал гзаф рикI алай, дамах гвачир хцин тIалабуналди эцигнавай кIвал са гьавадин, пуд тавдинди хьана. Ахпа ина пуд юкъуз ни пуд йифиз мехъерна. Мехъерик мукьув гвай хуьрерин вири агьалийриз эверна. А мехъерик Цаваран буба тахай дидени галаз атана. Руша вичелай алакьдай кьван гьуьрметар авуна абуруз. Хъфидайла абурув пай-уьлуьш ацIай са арабани вугана. Ингье рекье пехилвиляй тахай дидедин рикI пад хьана.

Мехъер алахьна, эл чкIана, чамни свас бахтавар яз акурла са шумуд юкъуз яргъалай Цавар хуьзвай лекьре абурув агатна лагьана:

– Цавар, мад вакай зи рикI архайин я. Вун жуваз кутугай гададиз кьисмет хьана. Гила вуна заз рухсат це, зун дагълариз, жуван ватандиз хъфин.

Шел акатай Цавара адан луваррилай кап аладарна. Руша вил мичIна ахъайдалди лекь цава авай. Абурун цIийи кIвалин винелай са шумудра цIар ягъай къуш дагълар галайнихъ фена. Цавараз шехьиз кIан хьана. Ингье адан къвалал лекь хьтин чам алай. И чамра и генг яйлахда ам цIийи уьмуьрдин шегьредихъ ялзавай.

Седакъет **КЕРИМОВА**

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

РАСИМ ГЬАЖИ-80

АДАН УЬМУЬР ЧЕШНЕ Я

Вичин къилихар хьиз, уьмуьрдин рехьни яратмишунар гзафбуруз чешне тир, зурба эсерралди лезги эдебиятдик чIехи пай кутунвай Расим Гьажи (Гьажиев Расим Гьажидин хва) 1941-йисан 10-июндиз КцIар райондин Вурварин хуьре дидедиз хьана. Хуьруьн юкьван мектеб акьалтIарна Бакудиз фейи ада нафтIадин мяденра кIвалахнай. Аскервал кьилиз акъудна Магьачкъаладиз рекье гьатай жегьилди портуна фялевал авунай, эцигунра бетонщик кIвалахнай. Гуьгъуьнлай ада Дагъиздиз корректорвиле кIвалахнай. Адан сифте эсерар 60-йисара республикадин «Коммунист» газетдин ва «Дуствал» литературадин кIватIалдин чинриз акъатнай.

Р.Гьажиди Москвадин Литературадин Институт акьалтIарна гзаф йисара Дагъиздиз, «Коммунист» газетдин редакцияда ва «Кард» журналдин редакторвиле кIвалахна.

Расим Гьажидин 1967-йисуз чапдай акъатай «Диде ва дагълар» тIвар ганвай сад лагьай ктабди лезги эдебиятдиз вичин хатI, кьетIен темаяр авай гзаф савадлу кхьираг атанвайдакай хабар ганай. А ктабдиз сифте гаф шаир Алирза Саидова кхьенай. «…И ктаб инсандин бахтуниз ва бахтсузвилиз, чи дидейрин ва бубайрин хушвилиз ва игитвилиз, четин, гагь-гагь инсафсуз кьисметдин татугай кьуьруькриз, амма гьикI хьайит1ани, къванцин к1аник кутурт1ани, гуьлледив ягъайт1ани гьалиб жедай гьахълувилиз, са гафуналди, инсандин, Ватандин такабурвилиз бахшзава», – кхьенай шаирди. И гафар Расим Гьажидин санлай вири яратмишунриз талукьариз жеда.

Расим Гьажи цIудралди гьикаяйрин, повестрин ва романрин кIватIалрин («Диде ва дагълар», «Катра макан», «Стхайрин йифен гуьруьш», «Яргъал йисарин мани», «Шагь Абасакай риваят» ва мсб.) автор я. Адан гзаф эсерар урус чIалаз, Дагъустандин ва къецепатан чIалариз таржума авунва.

Расим Гьажидин Булат Окуджавади урус чIалаз элкъуьрнавай «Дети Самура» тIвар алай ктаб Москвада 1976-йисуз басма хьанай. 1977-йисуз адан «Стхайрин йифен гуьруьш» ктаб «Роман-газетади» чапнай. 1978-йисуз и эсер фин чIалаз элкъуьрна Петрозаводскда «Пуналлиппа» журналда ва «Советская литература» журналда инглис, немец, француз, польяк ва маса чIаларал чапнай.

«Шагь Абасакай риваят» ктабдай Расим Гьажи 1992-йисуз Дагъустан Республикадин СтIал Сулейманан премиядиз лайихлу хьанай.

Кьелемэгьли 2008-йисан 7-январдиз рагьметдиз фена.

Рауф Шихкъайибова Сумгаит шегьердин Тефеккуьр лицейдин 7-синифда кIелзава. Ам чи тIвар-ван авай чIугвар Магьмуд Челебован хтул я. И гададин лезги чIалал, чи халкьдин адетрал гзафни-гзаф рикI ала. ЧIехи бубаяр КцIар райондин ГуьндуьзкIеле хуьряй тир Рауф мукьвал-мукьвал гьаниз рекье гьатда. Инин тIебиатдин иервилерал, гьакIни хуьрyьнбурун ацукьункъарагъунал гьейран яз Бакудиз хкведа.

КIвале лезгийрин тарихдизни медениятдиз талукьарнавай кьилдин пIипI тукIуьрнава ада. Ана цурцун, хъенчIин къапарикай коллекцияни ава. Вичин чIехи бубади чIугунвай эсерар лагьайтIа, вилин нини хьиз хуьзва Рауфа.

Чи редакциядин цIал СтIал Сулейманан шикил акурла хвешила «Им зи чIехи бубади чIугунвайди я» лагьана ада.

ДЕФИСДИКАЙ МЕНФЯТ КЪАЧУЗВАЙ ДУЬШУЬШАР

Кьве гьижадикай ибарат тир гафар тикрар хьана арадиз атанвай прилагательнияр, наречияр арада дефис аваз кхьида: *цIийи-цIийи, кура-кура, курум-курум, кичIез-кичIез, хъуьрез-хъуьрез.*

Ачух тушир сесиналди куьтягь жезвай са гьижадин гафар тикрар хьуналди арадиз атай наречияр юкьва дефис аваз кхьида: *пис-пис, къат-къат, кIус-кIус, чиз-чиз* ва мсб.

Ачух тушир сесиналди куьтягь жезвай са гьижадин паяр тикрар хьуналди арадиз атай существительнияр юкьва дефис авачиз, са гаф хьиз кхьида: *гургур, гъиргъир, гьиргьир, кушкуш, кIиркIир, мурмур, липIлипI, цIивцIив, чIирчIир* ва мсб.

Гаф са формада аваз тикрар хьана арадиз атай чIалан уьлчмедин кьве пай дефисдалди алакъалу ийида: *сад-сад, вад-вад, къвез-къвез, физ-физ, кIанзкIанз* ва мсб. И къайдадик кьвед лагьай паюна инкарвилин префикс авай глаголарни акатзава: *гуз-тагуз, къвез-текъвез, кIанз-такIанз, чиз-течиз* ва мсб.

Гафунин уьлчмедин кьвед лагьай паюни вилик квай прилагательнидалди гузвай са рангунин тав къалурдайла, абур арада дефис аваз кхьида: *мичIиаби, мичIи-вили, мичIи-яру* ва мсб.

Рикiел хуьх!

ГЬИ ЭХИР КХЬИДА?

-Вал суффиксдин куьмекдалди туькIуьр хьанвай вири существительнийрин ва гьакIни са слогдин *ван, кал, кац, къван, кIан, кIвал, кIвач* гафарин гзафвилин кьадардин форма **-ер** эхирди арадиз гъида: *шадвал-шадвилер; чирвал-чирвилер; ван-ванер, кал-калер, кац-кацер, къван-къванер, кIвал-кIвалер, кIвач-кIвачер.*

Лабиал сес къалурдай **в** гьарф квай гафунин къатI маса цIарцIиз акъуддайла, а гьарф вичелай вилик квай гьарфунихъ галуддач. Месела: *ле-къвер (лекъ-вер ваъ), муь-къвер (муькъ-вер ваъ).*

КцIар райондин КIур хуьруьн мектебдин лезги чIалан муаллим Перване Балугъланова ва адан шакIуртар.

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЬАНАЙ...

- Хайи чIалан тIеам масад я.
- Чи чIала чи тарихар хвенва.
- ЧIал квадарайдан ял атIуда.
- ЧIал хвейида эл хуьда.
- Рахардавай чIал жеда, эгъуьнир давай накьв.
- ЧIал такIандаз халкь кIан жедач.
- ЧIал акьулдин булах я, акьул - чIалан дамах.
- ЧIал халкьдин девлет я.
- ЧIал хвейида ватанни хуьда.
- Хайи чIалан къадир хьухь.
- ЧIал куьтягь тежедай амарат я.
- ЧIалан къадир авайдаз элдин къадирни жеда.
- ЧIал рикIин куьлег я.
- Хайи чIал бахтни я, тахтни.
- ЧIал чIатунихъ дегиш мийир.
- Ваз ви чIал хуш ятIа, заз зи чIал кьведра хуш я.
- Хайи чIалав къведай нямет авач.
- ЧIал акьулдин булах я, акьул - чIалан дамах.
- Чил хуьх, чIал хуьх, тIвар хуьх.
- Дидед чIал виридалайни ширин я.
- Дидед чIал тийижир инсан чIехи бахтуникай магьрум я.
- Хайи чIал хуьн къегьалвал я.
- ЧIал хвейиди чIалани хуьда.
- ЧIал тийижирдаз дидени чир жеч.
- Хайи чIал инсандин къуват я.
- ЧIал инсандин дамах я.

СЕЙЛИ ЖЕДА

Шуша Кьиблепатан Къафкъаздин туризмдин ва медениятдин меркездиз элкъведа. Шегьер туьхкІуьрайдалай кьулухъ виринриз Къафкъаздин жавагьир хьиз сейли жеда. И кар кьилиз акъудун патал Азербайжандин гьукуматди кьилди стратегия гьазурнава.

Милли Межлисди «Шуша шегьердин – Азербайжандин медениятдин меркездин гьакъиндай» къанун кьабулнава. Шуша шегьерда Гьукуматдин кьурух арадал хкун патал фонд туькІуьрзава. Шушадиз гьукуматдин бюджетдай ва къанунди къадагъа авунвай маса чешмейрай пулар ахъайда.

Шуша шегьерда экологиядин жигьетдай михьи улакьрин гьерекатдиз ижаза гуда. Ина карчивилин гьи хилерив машгъул хьана кІандатІа райондин крар кьилиз акъудзавай идаради тайинарда. Шегьердин акунрихъ, гуьмбетрихъ, инфраструктурадихъ, адан тІебиатдихъ зарар хкІурзавай карчивилин хилер кардик кутадач.

Исятда Шушадин тарихдин ва архитектурадин акунар арадал хкиз алахъзава. Медениятдин гуьмбетар, имаратдин кІватІал, мискІинар, шушавийрин куьгьне кІвалер вири цІийи кьилелай арадал хкизва. Шушада са шумуд иер отель эцигда. Шегьер азад хьунин лишан тир цІийи мискІин Шушадин жавагьирдиз элкъведа. Адан кьве минарадал рекьем хьиз 11 алкІурда. Им чи чилер азад хьайи югъ я. МискІиндин вичин корпус 8 хьиз эцигда. И рекьемди Азербайжанди Шуша ва Дагълух Къарабагъ къахчурди рикІел хкида.

МИСКІИН ЭЦИГЗАВА

Пайгъамбар Исадин тІвар алай диндинни маарифдин меркездин чилерал Мегьамед пайгъамбардин тІвар алай мискІин эцигда. Ам Медина шегьерда авай мискІиндиз ухшарда. И кар миллионер ва меценат Сулейман Керимова хиве кьуна. 23 агъзур касдивай гьа са вахтунда капІиз жедай и мискІин кардик акатдай югъ дагъустанвийри вилив хуьзва.

ЧІЕХИ ФОНТАН

Дербентда Россиядин виридалайни чІехи фонтан эцигзава. Низами Генжевидин тІварунихъ галай паркуна 5000 м² чка къазвай и фонтандин эцигунар мукьвара кьилиз акъатда. Россиядин Сбербанкди эцигунар патал пул ахъайнава.

Проектда къалурнавайвал, комплексда инсанри ял ягъидай гзаф марагълу чкаяр жервал я. Месела, цин кьене авай чІехи экранра шикилрал чан гьида. Ина экверинни музыкадин куьмекдалди шоуяр туькІуьрда. Паркуна гзаф функцийрин зонаярни кардик кутада. Иниз цІийи тарарини безегдин набататри иервал гуда.

Сенатор Сулейман Керимова лагьайтІа, цІийи парк арадиз гъун патал алава пулунин такьатар чара авунва. ЦІийикІа туьхкІуьрунин крар алай йисан 12-ноябрдиз кьилиз акъатда.

Тамилла БЕКЕРОВА,
Дербент шегьер

ГАФАРГАН

Агъвар	– тарар (гам храдай алатар)
Агъаг	– 1) чІехи къаб; 2) куьшуь
Агъарар	– сеперар
Агъат	– тІач ргадай къаб
Ажижал-мажиж	– гзаф душманар
Ака	– гъвечІи тІанур
Акъашун	– чил цацарикай михьун
АкІам	– балкІандин кІвачин зигил
Алавал	– кІанивал
Алаша	– усал балкІан
АстІам	– гъаргъалаг
АтІираган	– акьраб
Ахва	– хинкІардин чкал
Аямдар	– аямдин векил
Барзукь	– къуьруь гапур
БатІ	– чІурун къаз
Бафа	– цуьлцуьн кІунчІ
БацІу	– гъвечІи гам
Башарат	– алакьун
Гуьнгер	– бурандин афар
Гьалай	– гатуз хипер хуьдай чка
Гьанда	– зурба
Дангу	– дигмиш тахьанвай мух
Дербелар	– ципицІрин сорт
Жагъал	– якІун квак
ЗакатІ	– дегьре
Закьум	– куьлуь кІус

СПАСЁМ ПЛАНЕТУ

ОАЗИСЫ В ПУСТЫНЯХ

ДОБРЫЙ АРАБСКИЙ ПРИНЦ

Наследный принц Саудовской Аравии Мухаммед бен Салман Аль Сауд запустил в стране кампанию по борьбе с изменением климата.

Наследник престола одобрил программу, по которой в стране в ближайшее время

будет высажено 10 миллиардов деревьев. Кроме того, он запустил инициативу «зеленый Ближний Восток», согласно которой по всему Ближнему Востоку будет высажено еще 40 миллиардов деревьев для борьбы с наступлением пустынь.

По мнению Мухаммеда бен Салман песчаные бури и наступление пустынь стоят Саудовской Аравии $13 миллиардов в год. По его словам, борьба с изменением климата и озеленение Востока станет частью стратегической программы страны, направленной на улучшение качества жизни подданных.

ЛЮБОВЬ КИТАЙЦЕВ К ЗЕМЛЕ

Му-Ус – одна из четырех крупнейших пустынь в Китае, она занимает площадь в 42200 км², половина из которых пришлись на территории округа Юйлинь. Округ постоянно страдал от песчаных бурь и сильных ветров. С 1959 года жители начали высаживать леса, расширяя к северу на 400 км лесные угодья.

За семь десятилетий усилия местных жителей превратили пустыню в настоящий оазис. По данным департамента лесного хозяйства провинции Шэньси, лесной покров на месте пустыни был увеличен с 0,9% до 34,8%. Еще осталось засадить не менее 30 тыс. гектаров пустынных земель, чтобы восстановить оставшуюся пустынную территорию.

Многие люди внесли свой вклад в это преображение. Одной из них стала Ню Юцинь, женщина из уезда Цзиньбянь, которая за более чем 30 лет восстановила 7 333 гектара земель, завоевав почетное звание «Национального героя по борьбе с опустыниванием земель».

ЛЕЗГИ КІВАЛ

КІани дустар!

Алай йисан зулуз чна Бакуда «Лезги кІвал» кардик кутада. Дидед чІалаз икрам авун, чи ватанэгьлияр агудун патал вацра садра кІватІ жеда чун. Рахада, хъуьреда, санал манийрал илигда, шиирар лугьуда, цІийивилерикай хабар гуда. Чи халкьдин адетар, фольклор, поэзия, макьамар рикІел хкун, чи медениятдин ва руьгьдин алемда кьиле физвай вакъиайрикай веревирдер авун патал ким туькІуьрда чна.

Чи шаирар, художникар, алимар, маничиярни макьамчияр мукьувай чирдай «Лезги кІвал» виридан рикІ алай бубад кІвализ элкъуьрдай ният ава чахъ. Гьавиляй лезги чІалал кьиле фида чи мярекатар. Чайдин суфрадихъ ацукьна чІал чирдай ихтилатрал илигда. Чи кьилин ниятрикай сад дидед чІал кІанарун, чи ватанэгьлийриз лезги чІалал савадлудаказ кхьиз чирун я. Чирун садрани геж туш лагьана рикІ алаз эгечІда чун и кардив

И кар рикІяй ятІа, чав агат! Чаз зенг ая! Кхьихь! Редакциядиз илиф!

Тел.: (012) 432-92-17

КцІар шегьердин кьуразвай “Беневша” вир

Кстати

Язык **суахили** понимает вся Восточная Африка, а остальной мир знает благодаря Королю Льву. На этом языке говорят от 50 до 150 миллионов человек, а для 15 миллионов человек он родной. Про суахили говорят, что он родился на берегу океана, вырос и окреп в Танзании, заболел в Кении и умер в Уганде и Конго.

Особую популярность в мире язык приобрел благодаря мультфильму «Король Лев», где имена героев - это слова на суахили. Симба значит «лев», Рафики — «друг», Пумба — «простак».

А знаменитая песня «Акуна матата», которую специально для мультфильма написал Элтон Джон, переводится как «Нет забот».

САМУР
Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat prospekti, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
AZ03NA-
BZ01350100000000002944
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı “Mətbuat” şöbəsi
kod 805142
VÖEN 9900001881

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində qeydə alınıb.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 1147
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur.